

Klarspråk.

BULLETIN FRÅN SPRÅKRÅDET NUMMER 2024|4

Vi hoppas att det klarnar nu

Den här idén har vi haft länge, och nu är det äntligen dags: Vi gör ett nummer av Klarspråk med temat lättläst.

Vi som jobbar med klarspråk på Språkrådet får ofta frågor om lättläst. Vad är egentligen skillnaden jämfört med klarspråk? Vilka tillhör målgruppen? Och vad ska man tänka på när man skriver eller omarbetar en text till lättläst?

Vi är själva inga experter på lättläst, så därför vi tog hjälp av våra kollegor på Myndigheten för tillgängliga medier, MTM. De jobbar för att alla i samhället ska kunna läsa på sina villkor och ger ut böcker och nyheter på lättläst. Tillsammans med dem försöker vi att på olika sätt visa och förklara vad lättläst är och vad som skiljer det från klarspråk.

Ibland får vi också frågor om själva termen *lättläst*. Vad ska man kalla anpassat språk i andra format än skriven text, som exempelvis film och talat språk? Eller kan det också gå in under lättläst? Vår terminolog reder ut saken i språkfrågan.

För övrigt är det samma begreppsförvirring på engelska: Motsvarigheten till klarspråk heter *plain language* eller *clear language*, medan den extra anpassade formen kallas *easy-to-read*.

För att ytterligare illustrera skillnaden har MTM tagit fram en lättlästversion av Magnus Larssons artikel. Kolla in den på isof.se/bulletinen/

Gabriella Sandström, redaktör

Lättläst – en fråga om delaktighet och demokrati

Vi på Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, arbetar för att alla ska ha möjlighet att läsa på sina villkor. Vilka villkoren är ser naturligtvis olika ut för olika läsare. För många handlar det om att texten ska finnas i ett för läsaren tillgängligt format: som talböcker eller punktskrift. För andra läsare måste innehåll och språk förenklas för att texten ska vara tillgänglig. De behöver lättlästa texter.

Lättläst är en texttyp med lång historia här i Sverige. Den första lättlästa romanen gavs ut redan 1968, och sedan dess har mycket hänt. Då låg fokus på läsare med intellektuell funktionsnedsättning, men idag vet vi att många fler läsare har behov av eller är hjälpta av lättläst. Det kan gälla personer med demens, afasi, dyslexi och med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, läsare som är nya för svenska språket eller som är döva sedan barndomen. Även ovana eller ovilliga läsare kan vara hjälpta av lättläst. För vissa läsare fungerar lättläst som en bro vidare mot svårare texter. Andra läser lättläst livet ut.

Vad är det då som gör en text lätt att läsa? Det som utmärker lättlästa texter är bland annat att de är skrivna med ord som är lätta för läsaren, har korta meningar och enkel, rak kronologi. Bara det viktigaste finns med i texten, som ska vara luftig och ha korta rader. Ofta stöds texten av bilder. Lättläst handlar

Magnus Larsson.

FOTO: STEFAN TELL

alltså såväl om språk och innehåll, som om formgivning och bild.

Till skillnad från klarspråk, som främst används i texter i offentlig förvaltning, är lättläst en texttyp som används både i skön- och facklitteratur, i nyhets- och informationstexter. Ytterst är det en fråga om delaktighet och demokrati att läsare i sin vardag möter texter som de kan läsa och förstå.

”Alla ska ha möjlighet att läsa på sina villkor.”

Vi på MTM arbetar med lättläst på flera olika sätt. I vårt uppdrag ingår att ge ut lättlästa nyheter genom nyhetstidningen *8 Sidor* och lättlästa böcker för vuxna läsare genom LL-förlaget. Vi arbetar också främjande genom vårt arbete mot läsombud och andra förmedlare som bibliotekarier och lärare. Lättläst är en viktig del i arbetet mot vårt mål: Att alla ska ha möjlighet att läsa på sina villkor.

Magnus Larsson,
generaldirektör på MTM

FOTO: LINNEA BENGTSSON

3 FRÅGOR TILL ...

... **Therese Wappell**, som jobbar på Riksförbundet FUB:

Vad tycker du om att läsa lättlästa nyheter?

– Jag tycker det är bra att det finns lättlästa nyheter i olika format. Jag brukar läsa tidningen *8 Sidor* och ibland läsa på *Klartext*. Det är ett radioprogram som också finns på webben.

Varför är det viktigt att det finns texter på lättläst?

– Jag tycker det är väldigt viktigt med lättlästa nyheter för att alla ska kunna hänga med i samhället och förstå informationen som det skrivs.

Vilka tycker du borde bli bättre på att skriva lättläst?

– Jag tycker politiker och andra i samhället borde bli bättre på att skriva lättläst information. Det är bra för alla och inte bara för personer med exempelvis intellektuell funktionsnedsättning.

– Sen tycker jag att man borde skriva ut förkortningar istället för att använda förkortningar, det kan bli väldigt rörigt för väldigt många!

– Men bara för man pratar på enkel svenska eller lättläst behöver det inte betyda att man ska bli behandlad som ett barn!

SKRIVRÅDET

Skala bort textens onödiga lager

Det finns många råd för att skriva lättläst – som att välja korta, enkla och konkreta ord, bara ta med det viktigaste, undvika onödiga negationer och hålla nere radernas längd. Du som skribent måste förstå vad du vill säga, för i lättläst kan du inte gömma dig bakom långa, fina ord. Du måste sälla i ditt innehåll, skala av, och du kan ofta skala bort många lager innan du når textens kärna.

Du måste dock vara vaksam så att du inte skalar av för mycket – eftersom kort inte alltid betyder lätt. Vi vill att texten ska ha kvar sin spänst och att den ska vara utan logiska luckor. Hur menar jag? Häng med mig ut på promenad, så ska jag försöka förklara. Redo? Bra. Då går vi ut.

Marken är fuktig och regnet hänger i luften. Höstlöven singlar mot en skylt vid en byggarbetsplats. Vi stannar till. ”Tillträde förbjudet för obehöriga. Överträdelse beivras”, står det på skylten.

Det är en viktig skylt, men ordvalen kan göra att inte alla förstår informationen. Går det att skriva enklare? Jag tar upp ett block och du och jag börjar bolla idéer:

”Gå inte in här!” skriver vi.

Det är väl tydligt? Fast, inser vi, en del får ju faktiskt gå in. Dessutom skulle en sådan skylt kunna få vissa att gå in av ren nyfikenhet. Vi måste nog skriva ut **varför** man inte får gå in. Det finns säkert många anledningar, men vi väljer här och nu att det är för att platsen är farlig. Dessutom är det straffbart att gå in – *överträdelser beivras*. Det är viktig information. Vi väljer det konkreta straffet böter och gör ett nytt försök:

Detta är en farlig plats.

Du får bara gå in om du jobbar här.

Bryter du mot regeln måste du betala böter.

Sarah Linton.

FOTO: SARAH PERFEKT

Du läser texten högt för mig. Jo, det är bra, men det är som att vi saknar en omedelbar tydlighet. Ordet som saknas kommer till oss. Det magiska ordet *stopp*. Du skriver:

Stopp! Detta är en farlig plats.

Du får bara gå in om du jobbar här.

Bryter du mot regeln måste du betala böter.

Vi nickar mot varandra. Jag räknar antalet tecken till 90. Skylten har bara 50. Men. Kort betyder som sagt inte alltid lätt. Jag drar av pappret från blocket och fäster det på den fuktiga skylten. Så får man förstås inte göra, men ibland måste man bryta mot regler för att rädda liv.

Sarah Linton,
redaktör på LL-förlaget, MTM

Klarspråk och lättläst – vad är vad?

Att många blandar ihop klarspråk och lättläst är inte märkligt, eftersom likheterna mellan de båda texttyperna är stora. Men det finns också skillnader.

Viktigast för både klarspråk och lättläst är att se till läsaren och läsarens behov – vem ska läsa just den här texten? Och vad krävs för att läsaren ska kunna tillgodogöra sig innehållet? Klarspråk vänder sig generellt till alla läsare av offentliga texter, medan lättläst oftast vänder sig till läsare med lässvårigheter.

För att demonstrera skillnader och likheter skulle vi kunna testa att lägga in några texter som är anpassade för olika målgrupper på en skala. I ena änden placerar vi en avancerad text skriven av en forskare för andra experter. Texten innehåller fackord som är gemensamma för experterna inom området, samtidigt som texten är välstrukturerad och tar hjälp av klarspråksstrategier som informativa underrubriker och punktlistor.

Längre in på skalan kan det finnas en text om samma ämne, men nu avsedd för en läsare som behöver veta mer om ämnet för att kunna fatta ett informerat beslut i sin vardag. Då behöver texten förkortas och innehållet förklaras. En annan text kan vara tänkt att vända sig till läsare som är ointresserade och inte alls vill läsa – men som ändå behöver informationen. Här måste skribenten jobba lite extra för att fånga och behålla läsarnas uppmärksamhet.

I andra änden av skalan finns en lättläst text som är bearbetad för personer

Maria Ramdén och Ingrid Olsson.

FOTO: MTM

med lässvårigheter. Den här textversionen är ytterligare förenklad vad gäller både innehåll och språk. Kanske har den också fått bilder som ger stöd åt innehållet. Om texten publiceras i tryckt format har den större bokstäver och det finns bara lite text per sida. Denna lättlästa text kan i sin tur skrivas olika lätt, anpassad efter den aktuella målgruppen.

Den här skalan är flytande, och det finns många texter mellan dessa fyra exempel. Någonstans från mitten kan det ibland vara svårt att avgöra om texten är skriven på klarspråk eller lättläst, men det spelar egentligen ingen roll. Det viktiga är att mottagaren förstår.

Trots att det är alltså svårt att hitta glasklara distinktioner mellan klarspråk och lättläst kan det ibland vara bra att kunna förklara skillnaderna. Vi har därför vågat oss på att försöka sammanställa skillnaderna mellan klarspråk och lättläst i en tabell, se nedan.

*Ingrid Olsson, klarspråksansvarig,
Språkrådet, Isof, och Maria Ramdén,
förläggare på LL-förlaget, MTM*

SPRÅKFRÅGAN

Kan lättläst vara annat än skriven text?

Nej, *lättläst* är en etablerad term för anpassad **skriven** text; termen antyder ju också en läsare. Om man vill beskriva att **talad** text är anpassad, kan man använda uttryck som *talad lätt svenska* eller *talat lätt språk*.

Övergripande syns allt oftare *lätt språk* eller *lätt svenska*. Webbssidor som förutom lättlästa texter även innehåller anpassade filmer eller bildstöd kan alltså beskrivas som ”webbssidor på lätt svenska”.

Som terminolog skulle jag beskriva det som att *lätt språk* är överterm. Under senare år har vi allt mer haft behov av att inkludera andra uttrycksformer än skrift för den här typen av anpassat språk. Därför har behovet av denna överterm uppstått. Med *lätt språk* menas då alla uttrycksformer som på något sätt är bearbetade för personer med språkliga svårigheter, alltså inte bara lässvårigheter. *Lätt språk* kan också användas om det inte gäller just svenska. Det behovet har man i Finland, där *lätt språk* inkluderar både *lätt svenska* och *lätt finska*.

Med andra ord är *lättläst språk* inte en synonym till *lätt språk* utan en underterm som avser lätt språk i skrivna texter. Och när man vill inkludera även andra enskilda språk kan man göra som i Finland och använda *lätt språk* i stället för *lätt svenska*.

*Åsa Holmér,
terminolog på Språkrådet*

Tema	Klarspråk	Lättläst
Kännetecken	Text som uppfyller språklagens krav att språket i offentlig förvaltning ska vara vårdat, enkelt och begripligt. Textens innehåll och språk är anpassat till den tänkta målgruppen.	Text som är skriven med mål att vara särskilt lätt att läsa för definierade målgrupper med lässvårigheter. Avsevärda förenklingar av både språk och innehåll. Bland annat korta meningar och enkla ord.
Typ av text	Främst texter i offentlig förvaltning.	Alla sorters texter: texter i offentlig förvaltning, information, nyheter, skön- och facklitteratur.
Målgrupp	Alla läsare av offentliga texter.	Primärt läsare med lässvårigheter. Både barn och vuxna läsare.
Syfte	Att de tänkta läsarna lätt ska kunna förstå texten.	Att läsare med lässvårigheter ska kunna tillgodogöra sig information och litteratur.
Ansvarig myndighet	Institutet för språk och folkminnen (Isof).	Myndigheten för tillgängliga medier (MTM).

Tabell ur MTM:s kunskapsöversikt *Lättläst – för ökad inkludering och stärkt demokrati* (2024).

NOTISER

Dags att nominera till Klarspråkskristallen

Den här gången är det ni som jobbar i kommuner och regioner som kan nominera ert klarspråksarbete till Klarspråkskristallen. Sista dag att nominera är den 10 februari 2025. Formulär och instruktioner finns på isof.se/kristallen.

Kunskapsöversikt om lättläst

Nyfiiken på att lära dig ännu mer om lättläst?

Kanske arbetar du med att förmedla lättläst litteratur eller kommunicerar med målgrupper med läs-svårigheter? MTM har tagit fram kunskapsöversikten *Lättläst – för ökad inkludering och stärkt demokrati*. Den kan beställas som tryckt rapport eller laddas ner som pdf från mtm.se/forskning/rapporter.

Krisbroschyr i många versioner

En ny utgåva av broschyren *Om krisen eller kriget kommer* har nyligen delats ut till alla hushåll. Utöver svenska finns den på många andra språk, inklusive svenskt teckenspråk, i punktskrift och även i en lättläst version. De olika versionerna finns på msb.se.

Poesibok för skolelever

Svenska Akademien har gett ut boken *Tid för poesi* i samarbete med bland andra Skolverket. Boken delas ut gratis till alla mellanstadieklaser för att väcka elevernas läslust. Där finns 52 dikter ur den svenska litteraturhistorien samlade, en för varje vecka. Alla dikter är illustrerade av samtida svenska illustratörer och konstnärer.

Filmer från webinariet om goda exempel

Ifall du missade vårt webinarium om goda exempel den 11 oktober kan du ta del av föredragen i efterhand. Anne Isberg presenterade Kronofogdens prisbelönta klarspråksarbete, och Monika Pettersson berättade om hur Riksrevisionen använder AI som klarspråkskollega. Filmerna och presentationerna finns på isof.se/241011.

Lättläst bok om konst

I den lättlästa boken *Varför konst?* presenterar författarna Moa Candil och Bengt Fredrikson konstverk ur Moderna museets samling, bland annat målningen *Den döende dandyn* av Nils Dardel. De tittar närmare på konstverken och berättar om konstnärerna och det samhälle som konsten skapades i.

Vägledning om språktester

Vägledningen *Språkbedömning vid rekrytering* riktar sig främst till politiker, rekryterare och chefer och försöker besvara vanliga frågor om språktester och annan språkbedömning. Den går igenom olika modeller som används i svenska kommuner och ger konkreta råd om hur man lägger upp en språkbedömning. Den finns att ladda ner från isof.se/publikationer.

Vill du prenumerera på Klarspråk?

Anmäl din e-postadress på:

isof.se/bulletinen. Det kostar inget.

Perspektiv på stockholmska

I boken *Perspektiv på stockholmska* beskriver Jenny Öqvist vad som kännetecknar den äldre huvudstadsdialektens uttal, hur det skiljer sig åt mellan olika samhällsgrupper och hur det har förändrats över tid. Hur säger kungen, och hur skulle söderkisen ha sagt? Jenny Öqvist är språkforskare och språkvårdare i svenska på Isof. Boken finns att beställa eller ladda ner på isof.se/publikationer.

Lättare att hitta på webben

Vi har samlat innehållet om klarspråk på vår webbplats så att det ska bli lättare att hitta. Spana in på isof.se/klarsprak.

UR KALENDERN

6-7 februari 2025: Konferensen *Forum för textforskning*, tema text och demokrati, Göteborg

7 mars 2025: Språkrådets seminarium *Starta och driva klarspråksarbete* (på distans)

27-28 mars 2025: Nordisk klarspråkskonferens, tema: *När vi möter juridiskt språk i vardagen*, Helsingfors (på distans)

Fler evenemang finns i vårt kalendarium på webben: isof.se/klarsprak

Klarspråk.

En tidning från Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen. Box 20057, 104 60 Stockholm

Ansvarig utgivare: Lena Lind Palicki

Redaktör: Gabriella Sandström

Telefon (växel): 0200-28 33 33

E-post: klarsprak@isof.se

Webbplats: isof.se/klarsprak

 Institutet för språk och folkminnen